



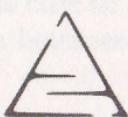
Marcel Proust

Marcel Proust

Sodoma și Gomora

În căutarea timpului pierdut IV

Traducere din limba franceză,
prefață, note și comentarii de
Irina Mavrodin



EDITURA
ART



CUPRINS

Prefață 5

SODOMA ȘI GOMORA

PARTEA I	13
PARTEA a II-a	45
Capitolul I	45
Capitolul II	190
Capitolul III	378
Capitolul IV	506



SODOMA ȘI GOMORA



PARTEA ÎNTÂI¹

*Prima apariție a unor bărbați-femei,
coboarători din acei locuitori ai Sodomei care
au fost cruțați de focul cerurilor.²*

„Femeia va avea Gomora, iar bărbatul Sodoma.“³

ALFRED DE VIGNY

¹ Ca și în volumele anterioare, urmăm în toate privințele – text, dispunere în părți, subtitluri, alineate, punctuația prin care sunt marcate diferențele niveluri și instanțe ale „dialogului“ etc. – ediția publicată sub conducerea lui Jean-Yves Tadié, Paris, Gallimard, „Bibliothèque de la Pléiade“, vol. 3, 1988 (colaboratori: Antoine Compagnon și Pierre-Edmond Robert). Această ediție este și sursa noastră de informație cea mai importantă pentru notele ce urmează.

Ediția originală a volumului *Sodome et Gomorrhe I* este datată 30 aprilie 1921 și e tipărită la Tipografia Louis Bellérand pentru Éditions de la Nouvelle Revue Française. Cartea are 282 pagini, dar numai ultimele 28 sunt ocupate de *Sodome et Gomorrhe*, cea mai mare parte a volumului fiind consacrat titlului anterior, *Le Côté de Guermantes II*. Există un exemplar corectat de mâna lui Proust din cea de-a doua ediție – de fapt o prelungire de tiraj la ediția originală –, dar intervențiile autorului sunt puține la număr și neimportante. Ediția Tadié a luat drept bază ediția originală (dar și manuscrisul – *Caietul I* din seria de douăzeci de caiete scrise în timpul Primului Război Mondial și cuprinzând textul ciclului *À la recherche du temps perdu*, de la *Sodome et Gomorrhe* și până la sfârșit – ori de câte ori textul a fost incoherent din punct de vedere semantic etc.), precum și una din cele două copii dactilografiate existente, corectată de Proust și adeseori mult diferită de manuscris, căruia i-a fost preferată.

² Sumarul acesta – adaos manuscris la a doua copie dactilografiată – figurează și în *Prefața* lui Proust la *Tendres stocks* de Paul Morand, datând din 1920.

³ Vers din *Mânia lui Samson*, poem din *Destinele* de Alfred de Vigny: „Bientôt se retirant dans un hideux royaume,/La Femme aura Gomorrhe et l'Homme aura Sodome./Et, se jetant, de loin, un regard irrité,/Les deux sexes mourront chacun de son côté“ (v. 77-80, *Oeuvres complètes*, Bibliothèque de la Pléiade, t. I, 141). Același vers e citat de două ori în articoulul *În legătură cu Baudelaire*, scris în 1921 și publicat în *La Nouvelle Revue française* (iunie 1921). Titlul volumului, sumarul și epigaful fac aluzie la cele două cetăți biblice a căror pedepsire este descrisă în Geneza, XVIII, 16 și XIX, 29. Dumnezeu a dis-trus cele două cetăți prin pucioasă și foc, spre a-i pedepsi pe locuitorii lor pentru moravurile lor sexuale, după ce trimisese doi îngeri să-i salveze pe cei caști.

Se știe că, mult timp înainte de a merge în acea zi (când avea loc serata prințesei de Guermantes) în vizita la duce și ducesă pe care tocmai am povestit-o, le spionasem întoarcerea și făcusem, în timpul acelei pânde, o descoperire ce-l privea cu deosebire pe domnul de Charlus, dar și atât de importantă în sine, încât, până în clipa când am putut să-i dau aici locul și întinderea voite, am tot amânat istorisirea ei⁴. Cum am spus, părăsisem locul miraculos, atât de confortabil amenajat în partea de sus a casei, de unde îmbrățișezi cu privirea povârnișurile pe care urci până la castelul Bréquigny⁵, vesel împodobite după moda italiană cu turnulețul roz al remizei aparținând marchizului de Frécourt. Găsisem că este mai practic, gândindu-mă că ducele și ducesa tocmai urmau să se întoarcă, să mă posteze pe scară. Îmi părea întrucâtva rău după locul meu de la înălțime. Dar la acea oră, după masa de prânz, aveam mai puține lucruri de regretat, căci nu i-aș fi văzut, aşa cum îi vedeam dimineața transformați de distanță în minusculе personaje dintr-un tablou, pe valeții de la castelele Bréquigny și Tresmes, urcând încet panta abruptă, cu o măturică de pene în mână, printre foiole de mică late și străvezii, care contrastau atât de plăcut cu stâncile roșii. Nu aveam privirea geologului, dar o aveam măcar pe cea a botanistului, și mă uitam prin obloanele din dreptul scării la micul arbust al ducesei și la planta prețioasă ce fuseseră expuși în curte cu insistență cu care sunt scoși în lume tinerii aflați la vîrstă căsătoriei, și mă întrebam dacă vreo improbabilă insectă va veni, printr-un hazard providențial, să cerceteze pistilul oferit și ignorat⁶. Curiozitatea făcându-mă tot mai îndrăzneț, am coborât până la fereastra de la parter, deschisă și ea și ale cărei obloane nu erau decât pe jumătate alăturate. Auzeam deslușit cum Jupien se pregătește să plece, el nepuțându-mă descoperi îndărătul storului, unde am rămas nemîșcat până în clipa când m-am dat brusc la o parte, de teamă să nu fiu văzut de domnul de Charlus care, ducându-se la doamna de Villeparisis, străbătea

⁴ Cf. *Guermantes II*.

⁵ Cf. *Guermantes II*.

⁶ Proust se inspiră din *Inteligenta florilor* de Maeterlinck (Fasquelle, 1907) și din lucrările lui Darwin *Despre fecundarea orhideelor de către insecte și despre bunele rezultate ale încrucișării*, trad. franceză de F. Pérolle, C. Reinwald, 1870; *Despre efectele fecundării încrucișate și despre fecundarea directă în regnul vegetal*, trad. franceză de C. Reinwald, 1877; *Despre diferitele forme ale florilor la plantele din aceeași specie*, trad. franceză de C. Reinwald, 1878. Toate informațiile lui Proust provin de fapt din prefața profesorului Amédée Coutance la cea de-a treia lucrare citată mai sus, unde acesta sugerează o comparație cu oamenii.

încet curtea, burtos, parcă mai bătrân în lumina puternică, și încărunit. Doar o indispoziție a doamnei de Villeparisis (consecință a bolii marchizului de Fierbois, cu care era certat la căute) îl hotărâse pe domnul de Charlus să facă o vizită, poate pentru prima dată în existența sa, la acea oră. Căci având apucăturile ciudate ale celor din familia Guermantes care, în loc să se conformeze vieții mondene, o modificau după deprinderile lor personale (nu mondene, credeau ei, și meritând deci ca acel lucru fără valoare, mondeneitatea, să fie umilit în fața lor – astfel că doamna de Marsantes nu avea o zi anume pentru primiri, ci era vizitată de prietenele ei în fiecare dimineață, între orele zece și douăsprezece), baronul, păstrând acel timp pentru lectură, pentru căutarea unor bibelouri vechi etc., nu-și făcea vizitele decât între orele patru și șase seara. La orele șase se ducea la Jockey-Club sau se plimba prin Bois de Boulogne. După o clipă, am executat o nouă mișcare de retragere, pentru a nu fi văzut de Jupien; în curând trebuia să plece la birou, de unde nu se întorcea decât pentru cină, și nici măcar totdeauna, de când nepoata lui se dusese, în urmă cu o săptămână, cu ucenicele la țară, la o clientă, ca să termine o rochie. Apoi, dându-mi seama că nimeni nu putea să mă vadă, m-am hotărât să nu mă mai mișc, de teamă să nu scap, dacă miracolul s-ar fi produs, sosirea, aproape cu neputință de nădăjduit (printre atâtea obstacole, în ciuda unei atât de mari distanțe, atâtore riscuri potrivnice, atâtore primejdii), a insectei trimise de atât de departe, ca mesager, spre fecioara ce-și prelungea de multă vreme așteptarea. Știam că această așteptare nu era mai pasivă decât cea a florii-bărbat, ale cărei stamine se întorseră spontan, pentru ca insecta să poată primi mai ușor; tot astfel floarea-femeie ce se afla aici și-ar curba cu cochetărie „pistilul“, dacă insecta ar veni, și, pentru a fi mai bine pătrunsă de ea, ar înainta, imperceptibil, ca o fetișcană ipocrită, dar plină de ardoare, până la jumătatea drumului ce-i desparte. Legile lumii vegetale sunt guvernate și ele de legi din ce în ce mai înalte. Vizita unei insecte, adică aducearea sămânței unei alte flori, este de obicei necesară spre a fecunda o floare, pentru că autofecundarea, fecundarea florii de către ea însăși, ca și căsătoriile repetitive într-una și aceeași familie, ar duce la degenerescență și la sterilitate, în timp ce încrucișarea săvârșită de insecte dă generațiilor următoare ale aceleiași specii o vigoare necunoscută de generațiile mai vârstnice. Totuși acest avant poate fi excesiv, specia se poate dezvolta nemăsurat de mult; atunci, aşa cum antitoxina ne apără împotriva bolii, aşa cum tiroïda ne controlează greutatea trupului, aşa cum înfrângerea ne pedepsește orgoliul, iar oboseala,

plăcerea, și aşa cum somnul alungă, la rându-i, oboseala, tot astfel un act excepțional de autofecundare vine tocmai la momentul potrivit spre a limita, a controla procesul, obligând floarea care ieșise prea mult din normă să se întoarcă la ea. Reflecțiile mele urmăseră un drum pe care-l voi descrie mai târziu și trăsesem din viclenia aparentă a florilor o concluzie cu privire la o întreagă parte inconștientă a operei literare⁷, când l-am văzut pe domnul de Charlus care ieșea de la marchiză. De când intrase nu trecuseră decât câteva minute. Poate aflase chiar de la bătrâna lui rudă, sau poate numai de la un servitor, despre ameliorarea, sau mai curând despre vindecarea desăvârșită a ceea ce nu fusese, în cazul doamnei de Villeparisis, decât un rău treător. În acea clipă, când credea că nimeni nu-l privește, cu pleoapele coborâte spre a se apăra de lumina soarelui, domnul de Charlus lăsase să apară pe chipul său o expresie mai puțin încordată, punând frâu acelei vitalități artificiale pe care i-o întrețineau însuflețirea conversației și forța voinței. Palid ca o statuie de marmură, avea nasul puternic, iar trăsăturile fine nu mai căpătau, datorită unei priviri voluntare, o semnificație diferită care să altereze frumusețea modeleului; nemaifiind nimic altceva decât un Guermantes, părea o sculptură, el, Palamède al XV-lea, din capela din Combray. Dar aceste trăsături generale ale unei întregi familii dobândeau totuși pe chipul domnului de Charlus o finețe mai spiritualizată, și mai ales mai blandă. Regretam pentru el că de obicei își falsifica prin atâtea violențe, ciudătenii neplăcute, cancanuri, durități, prin atâta susceptibilitate și arogență, că își ascundeau sub o prefăcută brutalitate amabilitatea, bunătatea pe care, acum, când ieșea de la doamna de Villeparisis, i le vedeam așternute atât de naiv pe chip. Clipind din ochi spre a se feri de soare, părea aproape că surâde, și am descoperit pe figura sa, văzută astfel într-un fel de stare de odihnă și parcă de firesc, ceva atât de afecuos și dezarmat, încât nu m-am putut împiedica să mă gândesc cât de supărat ar fi fost domnul de Charlus dacă ar fi putut ști că este primit; căci acest bărbat atât de îndrăgostit de virilitate, care ținea atât de mult la ea, căruia toți ceilalți bărbați îi păreau niște fătălai, mă făcea dintr-o dată să mă gândesc la o femeie cu care semăna leit din când în când prin trăsături, expresie, surâs.

⁷ Asemenea comentarii ce se constituie într-o poetică/poetică *imanentă* operei sunt frecvente la Proust. Orice domeniu, în aparență oricât de derisoriu, le poate suscita. Ele țin de însăși concepția *analogică* despre lume ce stă la originea creației proustiene.

Voiam să-mi schimb din nou locul, pentru ca să nu mă poată zări; n-am avut nici timp, nici nevoie să-o fac. Căci ce-mi văzură ochii! Erau față-n față, în această curte unde nu se întâlniseră, desigur, niciodată (domnul de Charlus venind la palatul Guermantes doar după-amiaza, în orele când Jupien se afla la birou), iar baronul, deschizându-și dintr-o dată ochii pe jumătate închiși, îl privea cu o neobișnuită atenție pe fostul croitor aflat pe pragul prăvăliei sale, în timp ce acesta, țintuit dintr-o dată locului în fața domnului de Charlus, înrădăcinat ca o plantă, contempla, cu desăvârșire fermecat, făptura trupelor și ușor îmbătrânită a baronului. Dar, lucru încă și mai uimitor, atitudinea domnului de Charlus schimbându-se, cea a lui Jupien se puse pe dată, conform parcă legilor unei arte tainice, în armonie cu ea. Baronul încerca acum să ascundă ce simțiase, dar, în ciuda indiferenței sale afectate, părea că nu se îndepărtează decât cu părere de rău, mergea în sus și-n jos, privea fără țintă, într-un fel pe care-l socotea capabil să-i pună cel mai bine în evidență frumusețea ochilor, afișa un aer înfumurat, nepăsător, ridicol. Or, Jupien, pierzându-și pe dată înfățișarea umilă și blândă pe care i-o cunoscusem dintotdeauna, își înălțase – în desăvârșită simetrie cu baronul – capul, își ținea trupul într-un fel care-l avantaja, își punea cu impertinență grotescă mâna în sold, își mișca fundul, lua o atitudine cochetă, precum o orchidee⁸ în fața bondarului providențial ivit. Nu știam că poate fi atât de antipatic. Dar ignoram de asemenea că era în stare să-și joace pe neașteptate rolul în această scenă cu două personaje mute, care (deși el se găsea pentru prima dată în prezența domnului de Charlus) părea a fi fost îndelung repetată; nu ajungi spontan la această perfecție decât când întâlnești în străinătate un compatriot, cu care înțelegerea are loc de la sine, modul de a interpreta lucrurile fiind identic, și fără ca să te fi văzut vreodată cu el mai înainte.

Această scenă nu era, de altfel, cu totul comică, fiind pătrunsă de ceva straniu, sau, dacă vreți, de un firesc a cărui frumusețe sporea întruna. Deși domnul de Charlus își luase o înfățișare distanță, coborându-și pleoapele nepăsător, el le ridică din când în când, aruncând asupra lui Jupien o privire atentă. Dar (fără îndoială pentru că se gădea că o asemenea scenă nu se putea prelungi la nesfârșit în acel loc, fie din motive pe care le vom înțelege mai târziu, fie, în sfârșit, din

⁸ Proust scrie totdeauna „orchydée“, și nu, conform grafiei recomandate de dicționare, „orchidée“.

acel sentiment ce ne spune că toate lucrurile sunt trecătoare și ne face să vrem ca fiecare privire a noastră să-l atingă pe celălalt drept în inimă, preschimbând spectacolul oricărei iubiri în ceva atât de empatizant), de fiecare dată când domnul de Charlus se uita la Jupien, el își întovărășea privirea de câteva cuvinte mute, ceea ce o transforma în ceva cu totul diferit de privirile pe care le îndreptăm de obicei asupra unei persoane pe care o cunoaștem sau nu-o cunoaștem; el îl privea pe Jupien cu fixitatea particulară a cuiva care dă să-ți spună: „Iartă-mi indiscreția, dar ai pe spate un fir de ață lung și alb“ sau: „Cred că nu mă înșel, probabil că și dumneata ești din Zürich, mi se pare că te-am întâlnit adeseori la anticariat“. Tot astfel, la fiecare două minute, aceeași întrebare părea a-i fi fost pusă cu intensitate lui Jupien prin ocheada domnului de Charlus, ca acele fraze interogative din Beethoven, repetate la nesfârșit, la intervale egale, și menite – cu lux exagerat de pregătiri – să introducă un nou motiv, o schimbare de ton, o „intrare“⁹. Dar frumusețea privirilor domnului de Charlus și ale lui Jupien venea, dimpotrivă, tocmai din faptul că, provizoriu cel puțin, acele priviri nu păreau a avea drept scop ceva anume. Îi vedeam pe baron și pe Jupien având pentru prima oară acea frumusețe. În ochii amânduroră se înălțase nu cerul de deasupra orașului Zürich, ci acela al vreunei cetăți orientale al cărei nume nu-l ghiceam încă. Indiferent de ceea ce-i putea țintui locului, acordul dintre domnul de Charlus și croitor părea realizat, iar acele priviri inutile păreau a nu fi decât preludii rituale, precum serbările ce au loc înaintea unei nunți gata hotărâte. Situându-ne încă și mai aproape de natură – și mulțimea acestor comparații este ea însăși cu atât mai naturală cu cât aceeași om, dacă-l examinezi timp de câteva minute, pare a fi succesiv om, om-pasăre sau om-insectă etc. –, i-ai fi putut asemăna cu două păsări, masculul și femela, masculul încercând să înainteze, femela – Jupien – nemairăspunzând prin niciun semn acestei manevre, dar privindu-și noul prieten fără uimire, cu o fixitate neatentă, socotită de el fără îndoială ca fiind mai tulburătoare și singura utilă, din clipă când masculul făcuse primii pași, mulțumindu-se să-și netezească penele. În cele din urmă, indiferența lui Jupien păru a nu-i mai fi de ajuns; între certitudinea de a-l fi cucerit pe celălalt și faptul de a se lăsa urmărit și dorit nu mai era decât un pas, și Jupien, hotărându-se

⁹ Este probabil ca Proust să se fi gândit aici la Cvatuorurile lui Beethoven sau la pasajele de tranziție care, în simfonii aceluiași compozitor, pregătesc întoarcerea temei.

să plece la slujbă, ieși pe poarta cea mare, nu înainte totuși de a-și fi întors capul de două-trei ori. Când îl văzu în stradă, baronul, temându-se că-i va pierde urma (în timp ce fluiera, plin de sine, strigându-i „la revedere“ portarului care, pe jumătate beat și ospătându-și musafirii în bucătărie, nici nu-l auzi măcar), alergă spre a-l ajunge. Chiar în clipa când domnul de Charlus ieșise pe poartă zumzăind ca un mare bondar, un altul, cel adevărat, intra în curte. Cine știe dacă nu era cel așteptat de atâta vreme de orhidee, și care venea să-i aducă polenul atât de prețios, fără de care ea ar fi rămas fecioară? Dar am fost împiedicat să urmăresc jocurile insectei, căci după câteva minute și solicitându-mi mai mult atenția, Jupien¹⁰ (poate ca să-și ia un pachet pe care-l duse cu sine mai târziu și pe care-l uitase datorită emoției ce-i fusese pricinuită de apariția domnului de Charlus, poate pur și simplu pentru un motiv mai firesc) se întoarse, urmat de baron. Acesta, hotărât să grăbească lucrurile, îi ceru croitorului un foc, dar adăugă pe dată: „Îți cer foc, dar văd că mi-am uitat țigările de foi“. Legea ospitalității fu mai puternică decât regulile cochetăriei. „Vă rog să intrați, veți căpăta tot ce veți dori“, spuse croitorul, pe chipul căruia, în locul disprețului, se ivi o mare bucurie. Ușa prăvăliei se închise în urma lor și n-am mai putut auzi nimic. Îl pierdusem din vedere pe bondar, nu știam dacă este insecta de care avea nevoie orhideea, dar nu mă mai îndoiam de posibilitatea miraculoasă ca o insectă foarte rară și o floare captivă să se întâlnească, de vreme ce domnul de Charlus (e o simplă comparație pentru providențialele hazarduri, oricare ar fi ele, fără cea mai mică pretenție științifică de a face o apropiere între anumite legi ale botanicii și ceea ce numim uneori în chip foarte nepotrivit homosexualitate) care, de ani și ani de zile, nu venea în această casă decât la orele când Jupien nu se afla aici, îl întâlnise, datorită indispoziției întâmplătoare a doamnei de Villeparisis, pe croitor și, odată cu el, aventura rezervată bărbaților de genul baronului de către una din acele ființe care pot fi, după cum vom vedea, chiar cu mult mai tinere decât Jupien și mai frumoase, adică pe bărbatul predestinat, pentru ca și aceștia să-și aibă partea lor de voluptate pe acest pământ: pe bărbatul căruia nu-i plac decât domnii bătrâni.

De altfel, ceea ce am spus aici e un lucru pe care nu aveam să-l înțeleg decât câteva minute mai târziu, într-atât de mult aderă la realitate aceste proprietăți de a fi invizibilă, până când o împrejurare o

¹⁰ Într-o versiune inițială – ce poate fi descifrată sub o ștersătură din manuscris –, Jupien se numea „Borniche“.